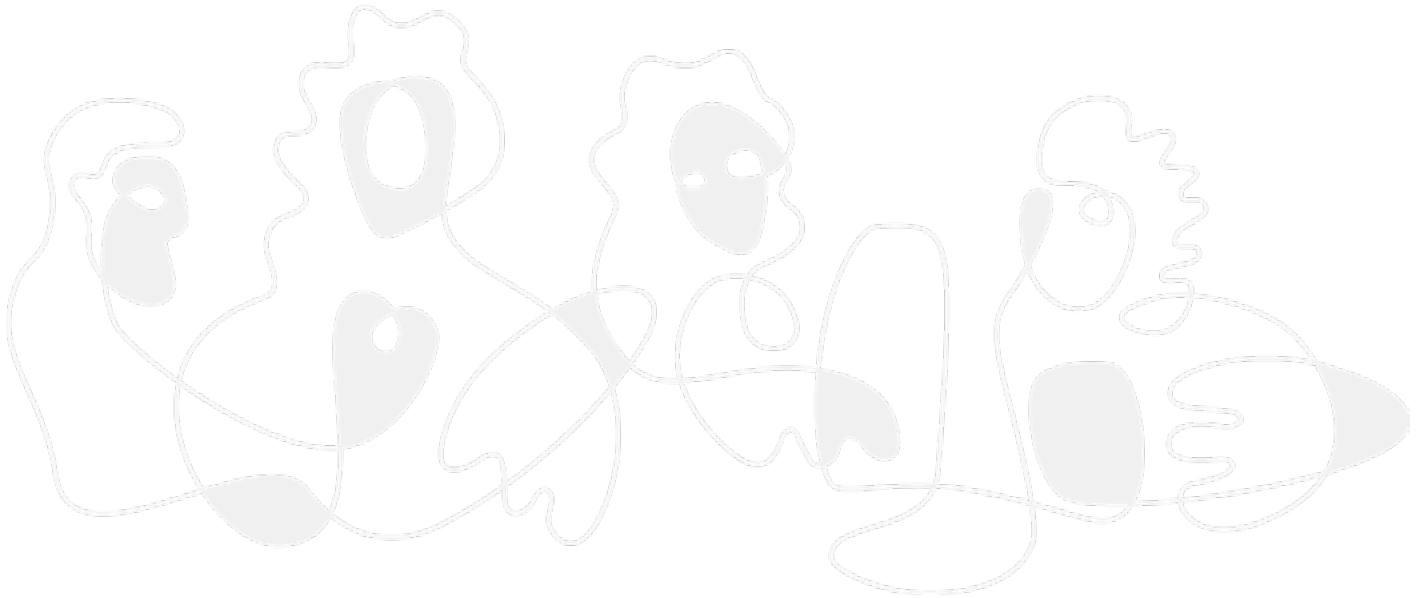

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Oslo og Viken 2023-2026

Regionale miljømål og virkemidler for miljø- og klimaarbeidet i jordbruket

Forord

Statsforvalteren i Oslo og Viken har nå gjort ferdig nytt Regionalt miljøprogram for kommende fire-årsperiode, 2023-2026. Dette arbeidet er gjort i dialog med jordbrukets organisasjoner i Oslo og Viken, våre regionale enheter i Norsk Landbruksrådgivning, og ikke minst sammen med kommunene i Oslo og Viken.

Regionalt miljøprogram er et viktig program for ekstra miljøinnsats som jordbruket i Oslo og Viken utfører, for å ta vare på våre verdifulle kulturlandskap og kulturelementer, og for å redusere avrenningen av jord og næringsstoffer til våre vann og vassdrag. Karbonbinding i jord, jordhelse, klimatiltak og biologisk mangfold er også viktig i vårt nye Regionale miljøprogram.

Tilskuddsordningene i miljøprogrammet spenner over et vidt felt, fra seterdrift i fjellområdene våre, til arbeid som jordbruket utfører for å redusere avrenningen fra jordbruksarealene til våre vann og vassdrag.

Vi takker for den miljøinnsatsen som jordbruket i våre fylker utfører gjennom hele året, og ønsker lykke til med videre miljøinnsats!

Drammen, 15.03.2023

Nina Glomsrud Saxrud
Landbruksdirektør Statsforvalteren i Oslo og Viken

Innhold		
	Forord	2
Kapittel 1 - Bakgrunn		
	Bakgrunn	5
Kapittel 2 - Innledning		
2.1	Nasjonale føringer	8
2.2	Landbrukets klimaplan	9
2.3	FNs bærekraftsmål	9
2.4	Klimamelding	9
2.5	Økologisk landbruk	10
2.6	Vannforskriften	11
2.7	Regionale miljøkrav	11
2.8	Naturmangfoldloven	11
2.9	Viken fylkeskommunes landbruksstrategi	12
Kapittel 3 - Landbruket i Oslo og Viken		
3	Landbruket i Oslo og Viken	14
3.1	Jordbrukets kulturlandskap	15
	3.1.1 Beite i utmark og innmark	15
	3.1.2 Biologisk mangfold	16
	3.1.3 Kulturminner og kulturmiljøer	16
	3.1.4 Tilgjengelighet og friluftsliv	17
3.2	Avrenning til vann	17
	3.2.1 Tilstanden i vassdragene	17
3.3	Jord- og jordhelse	21
3.4	Utslipp til luft	22
3.5	Kjemiske plantevernmidler	22
3.6	Miljøavtale og klimarådgiving	22
3.7	Klimatiltak og klimatilpasning	23
3.8	Landbruksplast	23
3.9	Teknologisk utvikling	24
Kapittel 4 - Utdfordringer for landbruket i Oslo og Viken		
	Utdfordringer for landbruket i Oslo og Viken	25
Kapittel 5 - Økonomiske virkemidler		
	Økonomiske virkemidler	27
Kapittel 6 - Regionalt miljøtilskudd for Oslo og Viken		
6	Regionalt miljøtilskudd for Oslo og Viken	29
6.1	Bakgrunn inkl. nasjonale målsettinger med ordningen	30
6.2	Kulturlandskapstiltak og mål for miljøtema 1-5	31
	6.2.1 Landbrukets kulturlandskap	31
	6.2.2 Biologisk mangfold	32
	6.2.3 Kulturminner og kulturmiljøer	32

	6.2.4 Tilgjengelighet og friluftsverdier	33
6.3	Forurensningstiltak og mål for miljøtema 6-9	33
	6.3.1 Avrenning til vassdrag og kyst	33
	6.3.2 Utslipp til luft	34
	6.3.3 Kjemiske plantevernmidler	35
	6.3.4 Jord og jordhelse	35
	6.3.5 Miljøavtale og klimarådgiving	36
Kapittel 7 - Klima- og miljøprogrammet		
7.1	Bakgrunn	38
7.2	Målsettinger og prioriterte utfordringer 2023-2026	38
Kapittel 8 - Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)		
	Spesielle miljøtiltak i jordbruket	39
Kapittel 9 - Drenering		
	Drenering	42
Kapittel 10 - Nasjonalt utvalgte kulturlandskap		
	Nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket	44
Kapittel 11 - Miljøtiltak utenom støtteordningene i regionalt miljøprogram		
11.1	Regionale miljøkrav	47
11.2	Nydyrking	47
11.3	Informasjon om miljøvirkemidlene	48
11.4	Jordvern	50
11.5	Produksjonstilskudd (miljøvirkemiddel)	50

Kapittel 1 - Bakgrunn

1 Bakgrunn

Hvert fylke har egne miljøprogram som skal gi en prioritering av innsatsen mot klima- og miljøutfordringene i fylket. Programmene skal bidra til gjennomføring av klima- og miljøtiltak i jordbruket som er tilpasset regionale ulikheter i driftsforhold og miljøutfordringer. De regionale miljøprogrammene har ordninger og tiltak med tilhørende tilskudd rettet mot foretak.

Inneværende programperiode for regionale miljøprogram gjelder fra 2019 til 2022. Regionalt miljøprogram for 2023–2026 skal baseres på oppdatert Nasjonalt miljøprogram og instruks for regionale miljøprogram. Statsforvalterne rullerer og fastsetter regionalt miljøprogram for sitt fylke i samarbeid med regionale bondelag og regionale bonde- og småbrukarlag.

Rullering innebærer å vurdere om det er behov for justering av vilkår for eksisterende tiltak, behov for nye tiltak og om enkelte tiltak bør gå ut på grunn av lav måloppnåelse. Vi legger stor vekt på målretting, forutsigbarhet og kontrollerbarhet.

Vi minner om at det kan gis føringer i jordbruksoppgjørene i løpet av programperioden som medfører endringer i instruks for regionale miljøtilskudd. Vi kan derfor måtte gjøre endringer også for Oslo og Viken i programperioden 2023–2026.

Kapittel 2 - Innledning

2 Innledning

2.1 Nasjonale føringer

Nasjonalt miljøprogram legger rammene for utforming av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en målretting av miljøinnsatsen i jordbruket ut over det som er mulig gjennom generelle nasjonale ordninger. Hvert fylke har egne 4-årige miljøprogram som prioriterer innsatsen rettet mot miljøutfordringene i fylket.

De regionale miljøprogrammene har tiltak med tilhørende tilskudd til foretak innenfor følgende områder:

- redusere forurensning til vann og luft,
- ivareta kulturlandskap og kulturminner,
- legge til rette for friluftsliv og tilgjengelighet,
- ivareta biologisk mangfold,
- utslipp til luft, plantevern,
- jord og jordhelse (nytt tema i 2023), og
- miljøavtale og klimarådgiving (nytt i 2021).¹

I de regionale miljøprogrammene skal de viktigste miljøutfordringene i fylket beskrives. Med utgangspunkt i disse skal det gjøres prioriteringer av hvordan man vil følge opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av SMIL-midler. De fleste av de økonomiske virkemidlene for et miljøvennlig jordbruk er en del av jordbruksavtalen.

Klima- og miljødepartementet har hovedansvaret for å ivareta helheten i regjeringens klima- og miljøpolitikk. Det er etablert seks resultatområder med tilhørende nasjonale mål som skal vise helheten i klima- og miljøpolitikken og synliggjøre at klima og miljø er et ansvar for hele samfunnet. Jordbruket skal bidra til å nå målene innen naturmangfold, kulturminner og kulturmiljø, friluftsliv, forurensning og klima.

---

¹Prop. 200 S (2020-2021) Endringer i statsbudsjettet 2021 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2021 m.m.), kapittel 7.3.4.

2.2 Landbrukets klimaplan

Den 21. juni 2019 inngikk Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag en avtale med regjeringa om å redusere klimagassutslippene og øke opptaket av karbon fra jordbruket i perioden 2021-2030. Landbrukets klimaplan viser hvordan et samlet jordbruk skal nå disse målene, gjennom åtte satsingsområder.

[Landbrukets klimaplan kan du lese her.](#)

2.3 FNs bærekraftsmål

I 2015 vedtok FNs medlemsland 17 globale mål for en bærekraftig utvikling frem mot 2030. Målene gjelder for alle land og legger grunnlaget for en langsiktig og samstemt innsats.

Målsetningen for matsikkerhet og landbruk er å «Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk». Mer spesifikt omhandler målet å sikre bærekraftige systemer for matproduksjon, robuste praksiser som gir økt produktivitet og produksjon, bidrar til å opprettholde økosystemene, styrker evnen til tilpasning til klimaendringer, ekstremvær, tørke, oversvømmelser og andre katastrofer, og som gradvis fører til bedre jordkvalitet. I Prop. 1 S (2016-2017) kan du lese [mer om nasjonal oppfølging av bærekraftsmål nr. 2.](#)

Du kan også lese mer i Meld. St. 40 (2020-2021) [Mål med mening – Norges handlingsplan for å nå bærekraftmålene innen 2030.](#)

2.4 Klimamelding

Parisavtalen fra 2015 har som mål å begrense den globale oppvarmingen til godt under 2 grader, og landene skal gjøre det de kan for å holde den til 1,5 grader. FNs klimapanel gir i sin sjettede hovedrapport om klimaendringene en mer detaljert vurdering av regionale klimaendringer. To graders global oppvarming gir betydelig økt risiko for alvorlige konsekvenser for økosystemer, mennesker og samfunn over hele verden, sammenlignet med en økning på 1,5 grader. For å begrense oppvarmingen til 1,5 grader må de globale utslippene av klimagasser reduseres med 40-50 % innen 2030 sammenlignet med 2010.

Landbruket er den største bidragsyteren til verdens matproduksjon, og kan trolig aldri bli helt klimanøytralt. Det er likevel helt nødvendig at jordbruket bidrar til å redusere sine utslipp betraktelig, da matproduksjonen bidrar med cirka en tredjedel av verdens globale utslipp.

---

²FNs klimapanel sammenstiller klimarelevant vitenskapelig litteratur <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/dette-sier-fns-klimapanel/sjettede-hovedrapport/>

³Kilde: <https://ourworldindata.org/environmental-impacts-of-food>

FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Bærekraftsmål nummer 13 er å stoppe de menneskeskapte klimaendringene. FNs delmål 13.2 er å innarbeide tiltak mot klimaendringer i politikk, strategier og planlegging på nasjonalt nivå, noe Nasjonalt miljøprogram for jordbruket er eksempel på. Andre delmål omhandler klimatilpasning og finansiering av klimatiltak i utviklingslandene.

Klimaloven har lovfestet klimamål for Norge

Utslippene av klimagasser skal reduseres med 40 % fra 1990-nivå innen 2030, og Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050. I februar 2020 meldte regjeringen inn et forsterket klimamål som del av Parisavtalen. Norges nye klimamål er å redusere utslippene med minst 50 % og opp mot 55 % sammenlignet med 1990-nivå. Regjeringen har en ambisjon om at utslippene i 2050 reduseres med 90-95 %. Det må store endringer til i norsk matproduksjon dersom Norge skal klare å bli et lavutslippssamfunn.

Fire promille-initiativet

På verdensbasis har jordbruksarealene våre tapt mye karbon gjennom lite bærekraftige former for landbruksdrift. Fire promille-initiativet, som ble lansert under klimatoppmøtet i Paris i 2015, konkretiserer nye og klimavennlige metoder for dyrking som kan bidra til å øke jordas karbonlagringsegenskaper. Disse dyrkingsmetodene kan dermed også kompensere for øvrige klimagassutslipp. (NIBIO, [Stort potensiale for karbonfangst i jord](#)).

Fylkestinget i Viken har vedtatt å slutte seg til det internasjonale fire-promille-initiativet, og vil jobbe for å øke jordas karboninnhold med 4 promille årlig. Viken fylkeskommune blir dermed den første fylkeskommunen i landet som signerer initiativet.

2.5 Økologisk landbruk

En nasjonal, tallfestet målsetting for økologisk matproduksjon og forbruk ble fjernet av regjeringen i 2017, med argumentet om at økologisk matproduksjon skal være etterspørselsdrevet. Norge er det eneste landet i Skandinavia, og et av få land i Europa, som ikke har en nasjonal målsetting for økologisk matproduksjon og forbruk. I 2020 var 4,6 % av Norges jordbruksareal i økologisk drift, inkludert karensareal. Tilsvarende tall for Sverige var 20 % og Danmark 11,7 %. EUs strategi «Farm to Fork», har satt et offensivt mål for økologisk matproduksjon til 25 % i 2030. Dette kommer høyst sannsynlig til å påvirke den norske samfunnsdebatten og øke bevisstheten rundt økologisk mat hos den norske befolkningen.

I Oslo og Viken fylker har representanter fra hele matverdikjeden gått foran og laget en økologisk handlingsplan for økt økologisk produksjon, omsetning og forbruk. Planen fokuserer først og fremst på å øke norsk økologisk matproduksjon og forbruk. Økt offentlig omsetning og forbruk er et annen viktig fokusområde i planen. Du finner [den økologiske handlingsplanen på vår temaside om økologisk landbruk](#).

2.6 Vannforskriften

Vannforskriften følger opp EUs vanndirektiv, og hensikten med forskriften er å sikre mest mulig helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannforekomstene våre. For å oppnå dette, settes det miljømål, som innebærer at alt vann skal oppnå god økologisk tilstand og god kjemisk tilstand, eller bedre. Dersom en vannforekomst står i fare for å ikke nå miljømålet, er det nødvendig å gjennomføre tiltak. Disse tiltakene blir fastsatt i regionale vannforvaltningsplaner med tilhørende tiltaksprogram.

Vannforvaltningsplanene rulleres hvert 6. år. Vi er nå inne i andre planperiode, som varer fra 2022-2027. Arbeidet med de regionale vannforvaltningsplanene blir koordinert av vannregionmyndigheten. I Innlandet og Viken vannregion, er det Viken fylkeskommune som er vannregionmyndighet. Statsforvalteren er miljøfaglig ansvarlig og rådgiver.

2.7 Regionale miljøkrav

Forskrift om regionale miljøkrav er et juridisk virkemiddel som er hjemlet i jordloven. Det er statsforvalteren som utformer forskriften i sitt fylke. Miljøkrav er krav som skal redusere erosjon og avrenning fra jordbruket, gjennom å sikre miljøforsvarlig drift av jordbruksareal i områder med sårbare vassdrag. Dette kommer i tillegg til den frivillige tiltaksgjennomføringen. Du kan lese mer om regionale miljøkrav i kapittel 11.1

2.8 Naturmangfoldloven

Naturmangfoldloven skal sikre bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet. Den gjelder for all natur og omfatter alle tiltak og aktiviteter som berører naturmangfoldet. Naturmangfoldloven har derfor betydning der natur blir berørt, både for landbruksforvaltningen og utøverne i næringen.

Loven setter rammer for bærekraftig bruk og vern, som er viktige i arbeidet med en bærekraftig forvaltning av landbrukets ressursgrunnlag. §§ 7-12 omhandler prinsipper for offentlig beslutningstaking som berører naturmangfoldet. Dette gjelder både ved utforming av forskrifter og enkeltvedtak, herunder beslutninger om tildeling av tilskudd.

Naturmangfoldloven er derfor aktuell for alle saker som berører natur, også regionalt miljøprogram. Prinsippene i naturmangfoldloven retter seg primært mot å unngå utilsiktede belastninger som følge av annen aktivitet. I regionalt miljøprogram vil naturmangfold være et av flere formål for bestemte tilskudd/tiltak.

De tre nasjonale målene for naturmangfold er:

- o Økosystemene skal ha god tilstand og levere økosystemtjenester
- o Ingen arter og naturtyper skal utryddes, og utviklingen til truede og nær truede arter og naturtyper skal bedres
- o Et representativt utvalg av norsk natur skal tas vare på for kommende generasjoner

Kulturlandskap og verdifulle naturverdier i landbruksområder skal sikres gjennom et aktivt landbruk, og det skal legges til rette for at virkemidlene i naturmangfoldloven kan virke sammen med virkemidlene i landbruks- og matpolitikken.

2.9 Viken fylkeskommune sin landbruksstrategi

Viken fylkeskommune har utviklet en landbruksstrategi som legger vekt på økt selvforsyning basert på norske ressurser. Den har tiltak innen blant annet bærekraftig matproduksjon, lokalmat, fôrressurser og beitebruk.

[Landbruksstrategi 2021-2030 for Viken fylkeskommune kan du lese her.](#)

Kapittel 3

Landbruket i Oslo og Viken

3 Landbruket i Oslo og Viken

I Norge er kun 3 prosent av landarealet jordbruksareal, og bare en tredjedel av dette er egnet til produksjon av matkorn. Stortinget har vedtatt at matproduksjon i Norge skal økes med 20 prosent fram til 2030.

Det bor ca. 1.9 millioner mennesker i Oslo og Viken. Ifølge framskrivninger fra SSB, vil befolkningstallet øke med mer enn 17 % frem mot 2050. Oslo og Viken er en av landets viktigste jordbruksregioner med 20 % av landets dyrkede areal, og noe av landets beste matjord. Særlig står regionen sterkt innen korndyrking, grønnsaksproduksjon, og frukt og bær.

- I Oslo og Viken er det ifølge NIBIOs arealbarometer 2 204 779 dekar jordbruksareal
- Av jordbruksarealet i drift blir
  - 69 prosent brukt til produksjon av korn i Viken
  - 39 prosent brukt til produksjon av korn i Oslo
- Det er 6 040 jordbruksforetak i Oslo og Viken som bruker arealene
  - Av disse har 2 104 jordbruksforetak husdyr
  - Utviklingen viser at det blir færre, men større bruk

[Arealbarometer for Oslo på NIBIO sin nettside.](#)

[Arealbarometer for Viken på NIBIO sin nettside.](#)

Landbruksdirektoratet har samlet ulik statistikk på sine nettsider ([Utviklingstrekk i norsk jordbruk](#)), basert på søknader om produksjons- og avløsertilskudd i jordbruket, og [miljøstatistikk som viser oppslutningen rundt flere tilskuddsordninger](#).

Statistikk for blant annet oppslutningen rundt regionalt miljøtilskudd i Oslo og Viken finner du også på [vår nettside under kart, fakta og statistikk](#).

3.1 Jordbrukets kulturlandskap

Jordbrukets kulturlandskap er formet gjennom bosetning og lang tids bruk. Tradisjonell drift med ekstensivt beite og slått har preget landskapet og bidratt til artsmangfold i innmark og utmark. Strukturendring i jordbruket gir overgang til færre, men stadig mer intensive og effektive produksjoner. Samtidig går mindre produktive arealer ut av drift og gror igjen. Disse utviklingstrekkene fører til en reduksjon i de kulturhistoriske verdiene og det biologiske mangfoldet.

Figur 1. En helhetlig ststrategi for forvaltningen av kulturlandskapet bygger på disse tre nivåene (Figur: Miljøstatus)

Jordbrukslandskapet i Oslo og Viken har stor variasjon, fra særegent seterlandskap, skogrike innsjø-, dal- og fjellandskap til intensive jordbruksområder med raviner i leirjordsbygdene i øst, og til kystlandskap med lyngkledd øyer og holmer.

Fjell- og dalbygdene har mye grovfôrproduksjon, utmarksbeite og setring. Innsjø- og leirjordlandskapet har intensiv kornproduksjon, men også grønnsaks-, frukt- og bærproduksjon.

3.1.1 Beite i utmark og innmark

Utmarksbeite / fjellbeite

Buskerud og Akershus har lange tradisjoner med organisert utmarksbeiting for sau og storfe. Beitedyra slippes fritt på fjellbeiter nordvest i Viken, på skogs- og blandingsbeiter i øvrige deler av Buskerud og i beiteprioriterte områder i lavlandet.

Beitebruken er omfattende, og setter sitt preg på landskapet. Antall dyr på beite holder seg på et relativt stabilt nivå, men vi ser likevel en økende gjengroing i utmarka og stedvis også på innmarksbeiter.

Fjellbeitene er generelt viktige for å hindre gjengroing av gammel beite- og slåtte-mark, og spesielt for å hindre gjengroing av seterområdene.

Holmebeite

Øyer og holmer er ofte verdifulle kulturmarksområder og områder for friluftsliv, som man ønsker å holde åpne gjennom beiting. Høye kostnader med frakt av dyr til og fra holmebeite gjør det krevende å skjøtte arealene med beitedyr.

Verdifulle kulturlandskap i innmark

Aktiv jordbruksdrift bidrar til åpne og levende jordbrukslandskap.

De spesielt verdifulle kulturlandskapene i innmark i Oslo og Viken er kartlagt som:

- Verdifulle kulturlandskap
- Utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL)
- Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA)

Ravinlandskapet og annet innmarksbeite

På leirjordsbygdene under marin grense utgjør ravinene særegne kulturlandskap med unik landskapsform og økologi. Da tenker vi spesielt på de åpne ravine-beitene. Mange raviner er kartlagt som naturbeitemark med en rekke beite-betingede arter.

3.1.2 Biologisk mangfold

Å ivareta biologisk mangfold i jordbrukslandskapet handler om å opprettholde leveområder for planter og insekter, både i utvalgte naturtyper og i hverdagslandskapet.

Det er flere verdifulle naturtyper i jordbrukets kulturlandskap. En oversikt over kartlagte verdier finnes i Naturbase på Miljødirektoratets hjemmesider. Særlig er tradisjonelt drevne slåtte- og beitemarker regnet som et av de mest artsrike økosystemene vi har, spesielt for planter og insekter.

3.1.3 Kulturminner og kulturmiljøer

Oslo og Viken har en svært høy andel av kulturminner og kulturhistoriske landskapselementer knytta til jordbruksareal. Stølsdriften er en viktig kulturarv som er i tilbakegang. I tillegg har Oslo og Viken høy tetthet av gravhauger, steingjerder og alléer. Dette er synlige historiske spor i landskapet som landbruket kan bevare for allmennheten.

Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) er nå blitt kartlagt i Viken. [Se områdene i Viken her.](#)

3.1.4 Tilgjengelighet og friluftsliv

Jordbrukslandskapet er viktig for friluftsliv, for opplevelser og læring. Det er viktig å synliggjøre kulturlandskapet som et miljøgode for allmennheten uten at det går på bekostning av matproduksjonen. Vi opplever at landbruksnæringa i økende grad åpner opp arealer og eiendom, og dermed bruker kulturlandskapsverdiene som et ledd i næringsutviklingen på gården.

Sterk vekst i hyttebygging fører til at mange av de beste beitearealene går ut av drift. Brudd på båndtvangs-bestemmelsene er også utfordrende i enkelte beiteområder. Gjengroing i seter-/utmarksbeiteområdene gjør utmarka mindre tilgjengelig for friluftsliv.

Det er mulig å gi tilskudd til etablering av tursti gjennom ordningen tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket. Fylkeskommunen har også egne prosjekter/tilskuddsordninger knyttet til friluftsliv, blant annet [friluftslivets ferdselsårer](#).

3.2 Avrenning til vann

Avrenning av vann på overflaten som følge av flom, nedbør, snøsmelting eller en kombinasjon disse, fører til tap av matjord og utarming av næringsinnholdet i jorda. Det foregår også stor avrenning gjennom grøftesystemene både på flate og bratte arealer. Tilførselen av fosfor og nitrogen i vassdragene fører til økt algevekst, i tillegg til at partiklene sedimenterer og slammer ned vannet.

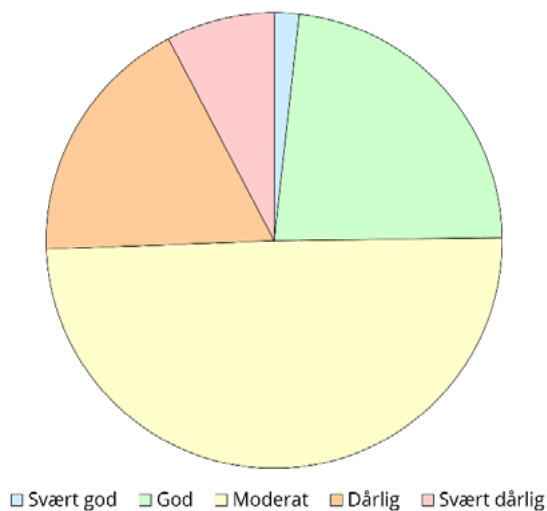
3.2.1 Tilstanden i vassdragene

Vann-Nett inneholder den mest oppdaterte informasjonen og kunnskapsgrunnlaget om vannmiljøet, og tilstanden i vannforekomstene. Dette er en levende database, noe som vil si at dataene kan oppdateres kontinuerlig. I Oslo og Viken er svært mange vannforekomster påvirket av avrenning fra jordbruksarealer. Dette gjelder særlig i områder under marin grense.

Økologisk tilstand deles inn i fem tilstandsklasser: Svært god, god, moderat, dårlig og svært dårlig. Svært god tilstand kalles også referansetilstand eller naturtilstand. Det betyr at det er liten eller ingen menneskelig påvirkning på vannforekomsten.

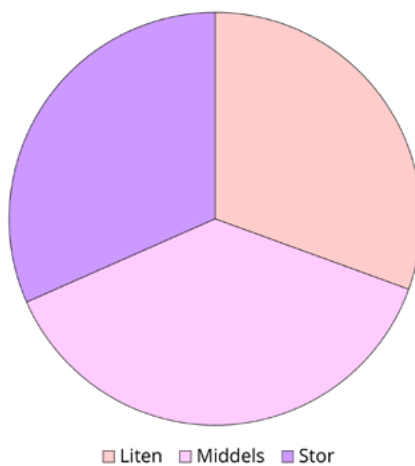
Figur 2 viser den økologiske tilstanden i vannforekomstene som ligger helt eller delvis innenfor Oslo og Viken, der det også er registrert påvirkning fra diffus avrenning fra fulldyrka mark (heretter kalt jordbruksavrenning). Figur 3 viser i hvilken grad vannforekomstene påvirkes av jordbruksavrenning. Figur 4 viser hvordan avrenning fra jordbruksareal påvirker den økologiske tilstanden i vannforekomstene. Alle data er hentet ut fra Vann-Nett, 01. september 2022.

Vannforekomster i Oslo og Viken: Økologisk tilstand

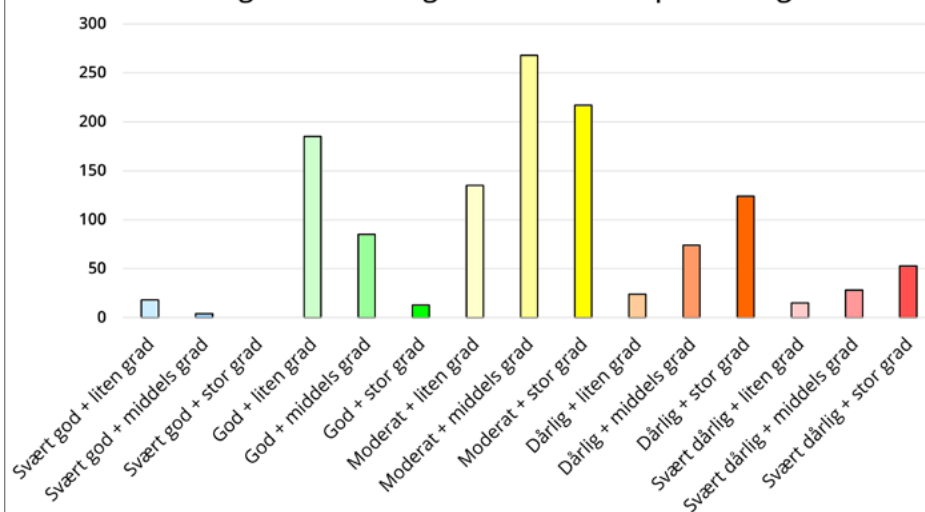
Figur 2. Økologisk tilstand i vannforekomster i Oslo og Viken

Vannforekomster i Oslo og Viken: Grad av landbrukspåvirkning

Figur 3. Grad av landbrukspåvirkning i vannforekomster i Oslo og Viken

Økologisk tilstand + grad av landbrukspåvirkning

Figur 4. Økologisk tilstand og grad av landbrukspåvirkning i vannforekomster i Oslo og Viken

Oslofjorden trenger handling

I mars 2021 publiserte regjeringen «[Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv](#)». Denne planen inneholder 63 tiltak fordelt på 7 innsatsområder, som alle skal bidra til å gjøre Oslofjorden ren, rik og tilgjengelig for alle. Store deler av områdene som drenerer til Oslofjorden har middels eller stor avrenning fra jordbruksarealer. Dette påvirker Oslofjorden negativt, og et av innsatsområdene som blir trukket frem i planen er derfor å redusere denne avrenningen.

For Oslofjorden er det særlig nitrogenavrenningen som er en utfordring, men fjorden forurenses også av fosfor, jordpartikler og organisk materiale. Denne forurensningen fører til at algeveksten i fjorden blir alt for høy, og en konsekvens av dette er at økosystemene i fjorden blir ødelagt (Staalstrøm, André m.fl. 2021). Alt vannet i Oslo og Viken havner til slutt i Oslofjorden. Derfor er det nødvendig å innføre gode, målretta miljøtiltak som både reduserer fosfor- og nitrogenavrenning, i tillegg til tap av matjord.

«Helhetlig tiltaksplan for en ren og rik Oslofjord med et aktivt friluftsliv» (2021) peker på økologisk funksjonelle kantsoner mot vann og vassdrag, som et viktig tiltak som reduserer erosjon og forbedrer vannkvaliteten. Kunnskapsbasert og skånsom skjøtsel av kantsonen er derfor viktig for å unngå uheldige konsekvenser for avrenning og erosjon, og for å ivareta kantsonens mange økologiske funksjoner. Finske forsøk viser at vannforekomster med en økologisk velfungerende kantsoner generelt har bedre økologisk tilstand enn vannforekomster der kantsonen ikke oppfyller de samme funksjonene.

Både den frivillige tiltaksgjennomføringen og bruk av regionale forskrifter, herunder forskrift for regionale miljøkrav i Oslo og Viken, vil være viktige virkemidler for å følge opp Oslofjordplanen.

Hvordan påvirkes vannkvaliteten av det vi dyrker?

Viken er et "kornfylke" med stor andel planteproduksjon og åpent åkerareal. I alt blir 48 % av kornet og 28 % av grønnsakene i Norge produsert her.

94 % av jordbruksarealet i Viken fylke drives konvensjonelt og 6 % drives økologisk. For å bedre vannkvaliteten blir det nødvendig å innføre tiltak som reduserer avrenningen fra begge produksjonsformene. Mye av kornarealene blir jordarbeidet om høsten. Avrenningen fra disse arealene er større enn avrenningen fra arealene som ligger i stubb.

Tall fra søknadsomgangen for 2022 viser at det ble søkt om produksjonstilskudd for omtrent 1,4 millioner dekar korn, av dette arealet ble det søkt om tilskudd til ingen jordarbeiding for omtrent 700 000 dekar. Det tilsvarer nesten 50 % kornareal i stubb over vinteren, som er høyest i landet. På tross av at vi ser en positiv utvikling de siste årene, må andelen stubb over vinteren og andre vannmiljøtiltak økes ytterligere dersom vi skal nå vannmiljømålene. Det er derfor enda viktigere å beholde jorda på jordet.

Områdene med potet- og grønnsaksdyrking utgjør en relativt liten del av det totale jordbruksarealet i Oslo og Viken. Disse områdene representerer likevel en viktig kilde til vannforurensning, ettersom tap av jord og utvasking og avrenning av næringsstoffer (både plantetilgjengelig nitrogen og fosfor) er mye større fra grøntproduksjon enn fra for eksempel korndyrking og eng-/beiteområder. En av årsakene til dette er at disse arealene er særlig utsatt for vannerosjon grunnet intensiv drift med jordarbeiding om høsten, og i enkelte produksjoner også flere ganger i sesongen (Bechmann og Øgaard, 2010). I tillegg er det utstrakt bruk av jordvanning i grønnsaksproduksjonene. I noen produksjoner bidrar kjøring med tunge maskiner til jordpakking, f.eks. ved potetopptak, som i tillegg til å forringe jordkvaliteten reduserer jordas infiltrasjonsevne og bidrar til økt overflateavrenning og transport av jord- og næringsstoffer.

Kalksjøer

Kalksjøer er innsjøer, tjern og dammer som er naturlig påvirket av kalk. Dette gir unike livsbetingelser for flere sjeldne kalkkrevende arter. De sjeldne kransalgene trives spesielt godt. Kalksjøer er oppført som sterkt truet på rødlista, i tillegg til at de er en utvalgt naturtype. I Oslo og Viken er det enkelte kalksjøer under marin grense i Asker, Ullensaker og Ringerike. I Lunner og Jevnaker finner vi en rekke kalksjøer over marin grense. I henhold til Miljøstatus er kalksjøer sårbare for inngrep og forurensning, og den viktigste trusselen er avrenning av nærings-salter fra jordbruket.

NINA har på oppdrag av Miljødirektoratet sett på eutrofiutviklingen i norske innsjøer. De siste årene har Vannområde Randsfjorden i vannregion Innlandet og Viken hatt størst forverring med hensyn til eutrofi. Det er flere kalksjøer i dette området.

Klima

Endringer i klima gjør det stadig viktigere å gjennomføre miljøtiltak i jordbruket for å unngå avrenning til vannforekomster. Økt nedbør og større avrenning vil kunne påvirke både overflateerosjon, erosjon i forsengkninger i terrenget (dråg) og erosjon i bekke- og elvekanter.

3.3 Jord og jordhelse

Erosjon og nedbrytning av landbruksjorda har ført til at vi har mistet 25-75 % av det opprinnelige karboninnholdet i jorda globalt. Ulike langvarige studier og forsøk på Østlandet viser en nedgang i moldinnhold⁴. Et forsøk på Ås, viste at karboninnholdet i jorda i et rent kornomløp gikk ned, selv om halmen ble pløyd ned, at karbon i jorda økte i et vekstskifte med 2/3 eng og husdyrgjødsel, og det holdt seg stabilt uten tilførsel av husdyrgjødsel.

Intensivt jordbruk har ofte store utslipp av karbon fra jord. Likevel er det et stort potensial for å lagre karbon i landbruksjord. Det er to til tre ganger så mye karbon i jord som det er i atmosfæren. Det betyr at relativt små endringer i innhold av karbon i jord kan ha betydelige effekter på CO₂-innholdet i atmosfæren og klimaet. Med denne kunnskapen er det potensiale for å endre tradisjonell landbrukspraksis.

Jordas evne til å lagre karbon øker når forholdet mellom sopp og bakterier i jorda er i balanse. Mer sopp gjør at karbonet akkumuleres mer effektivt, samtidig som nitrogenfikseringen og plantens næringsopptak generelt blir bedre. Dagens landbruk tilfører jorda store mengder lett tilgjengelig nitrogen, men lite karbon. Dermed bruker de jordlevende organismene jordkarbon og humus som fører til reduksjon i humusinnholdet, særlig i kombinasjon med jordarbeiding. Tilførsel av små mengder god kompost stimulerer det biologiske mangfoldet i jorda. En god kompost gir gode vilkår for jordlevende bakterier og sopp, blant annet på grunn av et gunstig forhold mellom karbon og nitrogen.

Plantene transporterer karbon ned i jorda. Kornplanter transporterer ca. 150 kg karbon per dekar ned i jorda årlig, mens eng- og beiteplanter transporterer ca. 220 kg. Transporten via rotsystemet og ut til de jordlevende organismene går omtrent like fort, men fordi graset har lenger vekstsesong, transporterer de totalt mer karbon til jordsmonnet enn kornplantene. Underkulturer og fangvekster i korn og grønnsaker bidrar til å forlenge vekstsesongen, og øker mengden karbon som potensielt kan bindes opp i planter og jord, samtidig som mangfoldet av planter og jordlevende organismer øker. Ved å legge til rette for god rotutvikling og jordhelse, kan vi binde mer karbon og næringsstoff i jorda. Slik fører vi jordlivet som i gjengjeld tilfører planten mesteparten av den næring den trenger.

God jordstruktur beskytter mot erosjon, holder på mer plantetilgjengelig vann i jord, skaper et gunstig habitat for jordorganismer og beskytter dermed jordens biologiske mangfold (NIBIO).

⁴ Riley, H., Bakkegard, M., 2007. Declines of soil organic matter content under arable cropping 579 in Southeast Norway. Acta Agric. Scand. Section B - Plant Soil Science. 56: 217-223.

3.4 Utslipp til luft

Spredning av husdyrgjødsel fører til tap av både ammoniakk (NH₃) og lystgass (N₂O) til luft. Ammoniakkutslippene fra jordbruket utgjør ca. 90 prosent av de totale utslippene av ammoniakk, og det er derfor viktig å ta i bruk metoder som reduserer dette.

De valgte metodene skal bidra til at husdyrgjødsel blir spredd på en mer miljøvennlig måte for å redusere tap av ammoniakk til luft, redusere avrenning av næringsstoffer og reduksjon av luktproblemer knyttet til spredning av husdyrgjødsel. Husdyrgjødsel utgjør ca. 25 prosent av alt nitrogenet som blir brukt i jordbruket. En bedre utnyttelse av husdyrgjødsel bidrar derfor også til å redusere behovet for kunstgjødsel.

Produksjon og bruk av kunstgjødsel fører til CO₂ utslipp og i tillegg til utslipp av lystgass, N₂O, som er en klimagass⁷.

3.5 Kjemiske plantevernmidler

Rester av plantevernmidler i jord og hagebruksprodukter, og utlekking av plantevernmidler til vassdrag, gjør tiltak som reduserer bruken av plantevernmidler aktuelt. Ca. 70 % av plantevernmidlene er ugrasmidler. Selv om totalt jordbruksareal i drift går ned, ser det ut til at bruken av plantevernmidler er konstant.

Økologisk jordbruksdrift har introdusert ugrasharving og andre tiltak, som jorddekking, som aktuelle alternativer i ugraskampen. Sterkere vektlegging av for eksempel ugrasharving i konvensjonell korndyrking og radrensing i potet og grønnsaker reduserer totalforbruket av plantevernmidler betydelig.

3.6 Miljøavtale og klimarådgiving

Miljøavtale skal stimulere til at foretak gjennomfører flere miljøtiltak, som i kombinasjon gir større gevinst enn enkelttiltak. I forrige/inneværende planperiode, hadde miljøavtale liten oppslutning.

Økt satsing på klimarådgiving er en del av Landbrukets klimaplan mellom organisasjonene i jordbruket og staten fra 2019. Jordbruksavtalepartene bestemte at klimarådgiving skulle inn i alle regionale miljøprogram fra 2021. Tiltaket skal stimulere til kunnskapsoppbygging hos bonden om klimagassutslipp, karbonbinding og klimatilpasning, med sikte på å gjennomføre klimatiltak i jordbruksproduksjonen på sitt foretak.

⁷ Kilde: <https://www.gjensidige.no/godtforberedt/content/kunstgjodsel-har-flere-ulemper--her-er-losningene>

3.7 Klimatiltak og klimatilpasning

Landbruket vil berøres direkte av klimaendringer og står overfor store utfordringer. Utfordringene vil i stor grad være knyttet til ekstremvær, tørke og økt forekomst av plante- og dyresykdommer som kan redusere produktiviteten. Generelt forventes det økt nedbør som vil kunne gjøre dyrkings- og innhøstingsforholdene vanskeligere. Skog og våtmark vil ha en viktig funksjon for å forhindre skred og flom. Samtidig kan mildere klima med mer nedbør og lengre vekstsesong gi positive endringer med økt matproduksjon og mulighet for nye vekster.

Norsk klimaservicesenter (KSS) har samlet det nasjonale kunnskapsgrunnlaget om et klimarobust samfunn. I «Klima i Norge 2100»-rapporten finner du informasjon om hvordan klimaet er forventet å endre seg fram mot år 2100. [Rapporten kan du lese på KSS sin nettside](#). Det er videre lagd en klimaprofil for hvert av de tidligere fylkene. Klimaprofilene gir et kortfattet sammendrag av dagens klima, forventede klimaendringer og klimautfordringer. [Klimaprofilene for Buskerud, Oslo og Akershus, og Østfold kan du lese på nettsiden til KSS](#). For Oslo og Viken vil klimaendringene særlig føre til behov for tilpasning til kraftig nedbør og økte problemer med overvann, endringer i flomforhold og flomstørrelser, jordskred og flomskred og havnivåstigning og stormflo.

Tradisjonelle erosjonssikringstiltak som forebygging av elvekanter, utføres nå i mindre grad for å beskytte landbruksjord, ettersom hovedmålet for denne typen tiltak er vern av liv, bebyggelse og infrastruktur.

Aktuelle tiltak mot skader på jordbruksareal er

- Fordrøying av vannet for å redusere flomtoppene.
- Riktig dimensjonert drenering og opprensning av rør og bekkeløp.
- Beskyttelse av bekke- og elvekanter kan være aktuelt for å hindre erosjon og fare for kvikkleireskred.

Det er laget flomfarekart (flomsonekart) for flere vassdrag. Disse er tilgjengelig digitalt, i NVEs kartkatalog.

3.8 Landbruksplast

Landbruket er svært gode på resirkulering av landbruksplast. Ifølge SSB er oppslutningen om resirkulert avfall fra husholdninger i 2019 på 40 %. Næringslivet er noe bedre med rundt 50-60 % resirkulering. Ifølge Grønt punkt resirkulerer landbruket opp mot 90 % av all landbruksplast, og i 2021 lå andelen i vår region på rundt 95 % (anslag fra Akershus Bondelag). En omfattende kartlegging viser likevel at 70 % av makroplast funnet i elver er rundballeplast, som ofte kommer fra rundballer som ligger lagret langs jordekanter for nært flomvassdrag.

Forskning viser at mikroplast virkelig finnes over alt, og i 2021 startet Miljødirektoratet opp et nasjonalt overvåkningsprogram for mikroplast. De første resultatene vekker bekymringer.

Nedbrytning av plast som havner i naturen er en av de viktigste kildene til spredning av mikroplast. Norge har mål om å stanse all plastforurensning innen 2040.

I 2020 brukte landbruket over 13 875 tonn plastemballasje. Selv om 95 % av dette blir gjenvunnet, er det likevel 650 tonn som ikke blir gjort rede for, og som blant annet forurenses vassdragene våre (jf. tall fra [Grønt punkt](#)).

Statsforvalterne med Vestland i førersetet, har i samarbeid med Bioregion Institute etablert [Forum for landbruksplast](#): et nasjonalt nettverk bestående av aktører innen landbruk, renovasjonsselskap, forskning, utdanningsinstitusjoner og forvaltning.

Det pågår i dag en spørreundersøkelse til avfallsselskapene, faglagene i jordbruket og kommunene som skal hjelpe oss å kartlegge hvilke flaskehals som gjør at landbruksplast ikke blir levert til godkjent mottak, men i stedet lagres, deponeres eller på annen måte håndteres slik at den forurenses natur og miljø.

3.9 Teknologisk utvikling

Landbruket har hatt en rivende teknologisk utvikling de siste tiåra. Det er ingen grunn til å tro at det vil stoppe opp. Utviklingen videre vil trolig foregå etter (minst) to spor:

1. Fortsatt større og mer effektive maskiner som brukes på store bruk og de store arealene
2. Mer utvikling av små, førerløse maskiner (selvkjørende roboter eller lignende) som kan arbeide hele døgnet under gitte værforhold, både utendørs og innendørs (drivhus, tunneler)

Overvåking av jordbruksarealene vil i økende grad baseres på satellittdata, bruk av droner og lignende, i tillegg til at bonden observerer veksten og utviklingen av den. Bonden vil i større grad også kunne bruke hjelpemidler som kan observere utvikling av veksten tidligere enn det bondens øyne selv klarer å observere. Typisk hjelpemiddel her vil kunne være håndholdte N-sensorer som måler nitrogeninnholdet i veksten eller tilsvarende utstyr.

Den teknologiske utviklingen vil styres av flere forhold:

- Ønske om større avlinger med bedre kvalitet og bedre økonomisk drift
- Ønske om lavere kostnader og bedre økonomisk drift
- Miljømessige krav til driften av arealene, bla for å redusere forurensing
- Andre forhold

Kapittel 4

Utfordringer for landbruket i Oslo og Viken

4 Utfordringer for landbruket i Oslo og Viken

Miljøtema	Utfordringer	
	Over marin grense	Under marin grense
Kulturlandskap	Færre beitedyr. Gjengroing av beitemark, marginalt og/eller bratt areal går ut av bruk. Press på arealene fra blant annet hytteutbygging.	Færre beitedyr. Gjengroing av jordbruks- og beitelandskap, både utmark og innmarksbeiter, for eksempel ravedaler. Endret arealbruk som følge av intensiverte driftsformer reduserer kantsoner, åkerholmer og annet restareal. I tillegg fører stort press på arealene til nedbygging og fragmentering av beiter og noe igjenfylling av ravedaler. Kostnadskrevende å flytte dyra med båt ut til holmer og øyer.
Biologisk mangfold	Gjengroing av gammel beite- og slåttemark	Færre foretak og redusert beitebruk fører til mer ujevn skjøtsel av de de kulturpåvirkte naturtypene og andre leveområder for planter og insekter. Endret arealbruk som følge av intensiverte driftsformer.
Kulturminner og kulturmiljøer	Endret arealbruk, gjengroing og forfall av kulturmiljøer, redusert seterbruk, utbygging av hytteområder.	Oppdyrking og utbygging, redusert beitebruk, forfall av kulturmiljøer og andre kulturminner. Endret arealbruk som følge av intensiverte driftsformer. Gjødsling, oppdyrking og intensivert drift forringer leveområder for insekter. Skjøtsel og tilrettelegging av biotoper. Manglende transportårer i monokulturlandskap - ettårige blomster.
Friluftsliv	Sterk vekst i hytteutbygging fører til at mange av de beste beitearealene går ut av drift. Gjengroing i seter-/utmarksbeiteområdene. Brudd på båndtvangs-bestemmelsene grunnet økt hundehold.	Store sammenhengende jordbruksarealer reduserer tilgjengeligheten. Gjengroing i utmarksbeiteområdene gjør utmarka mindre tilgjengelig for friluftsliv. Barrierer mot dyrka mark. Endret arealbruk som følge av intensiverte driftsformer. Stor befolkningstetthet, press på arealene, ønske om et tilgjengelig kulturlandskap.
Avrenning til vann	Forurensning fra avrenning av husdyrgjødsel	Svært mange vannforekomster er påvirket av avrenning fra jordbruksarealer. Dette gjelder særlig i områder under marin grense. Særlig er nitrogenavrenningen en utfordring for Oslofjorden, men fjorden forurenses også av fosfor, jordpartikler og organisk materiale.
Utslipp til luft	Tap av ammoniakk og lystgass til luft.	Tap av ammoniakk og lystgass til luft.
Plantevern	Bruk av plantevernmidler er konstant, men jordbruksareal i drift går ned.	Bruk av plantevernmidler er konstant, men jordbruksareal i drift går ned.
Jord og jordhelse		Jorda tilføres for mye lett tilgjengelig nitrogen og for lite karbon. Intensiv jordarbeiding reduserer karboninnholdet (humus) ytterligere. Tap av jordkarbon reduserer jordas produksjonsevne og økosystemtjenester - som klima, biologisk mangfold og avrenning av jord og næringsstoffer.
Miljøavtale og klimarådgiving	Få foretakene til å gå kurs for å gjennomføre klimatiltak	Få foretakene til å gå kurs for å gjennomføre klimatiltak

Kapittel 5

Økonomiske virkemidler

5 Økonomiske virkemidler

Det finnes både juridiske og økonomiske virkemidler som skal ivareta jordbrukets sektoransvar for miljø. En gjennomgang av miljøvirkemidlene i 2015 peker på at miljøutfordringene i jordbruket er sammensatt og at virkemidlene ikke fungerer isolert, men i sammenheng ved at de bygger på, utfyller og balanserer hverandre. Virkemidlene bidrar derfor hver for seg og i sammenheng til å oppnå en helhetlig miljøinnsats.

Vi har følgende økonomiske virkemidler med miljøformål i jordbruket på nasjonalt nivå:

- Areal- og kulturlandskapstilskudd
- Tilskudd for dyr på beite
- Tilskudd for bevaringsverdige husdyrraser
- Tilskudd for økologisk landbruk og utviklingstiltak
- Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg
- Klima- og miljøprogrammet
- Prosjektstøtte for oppfølging av handlingsplan for plantevernmidler
- Tilskudd for genressurstiltak
- Forskningsmidler

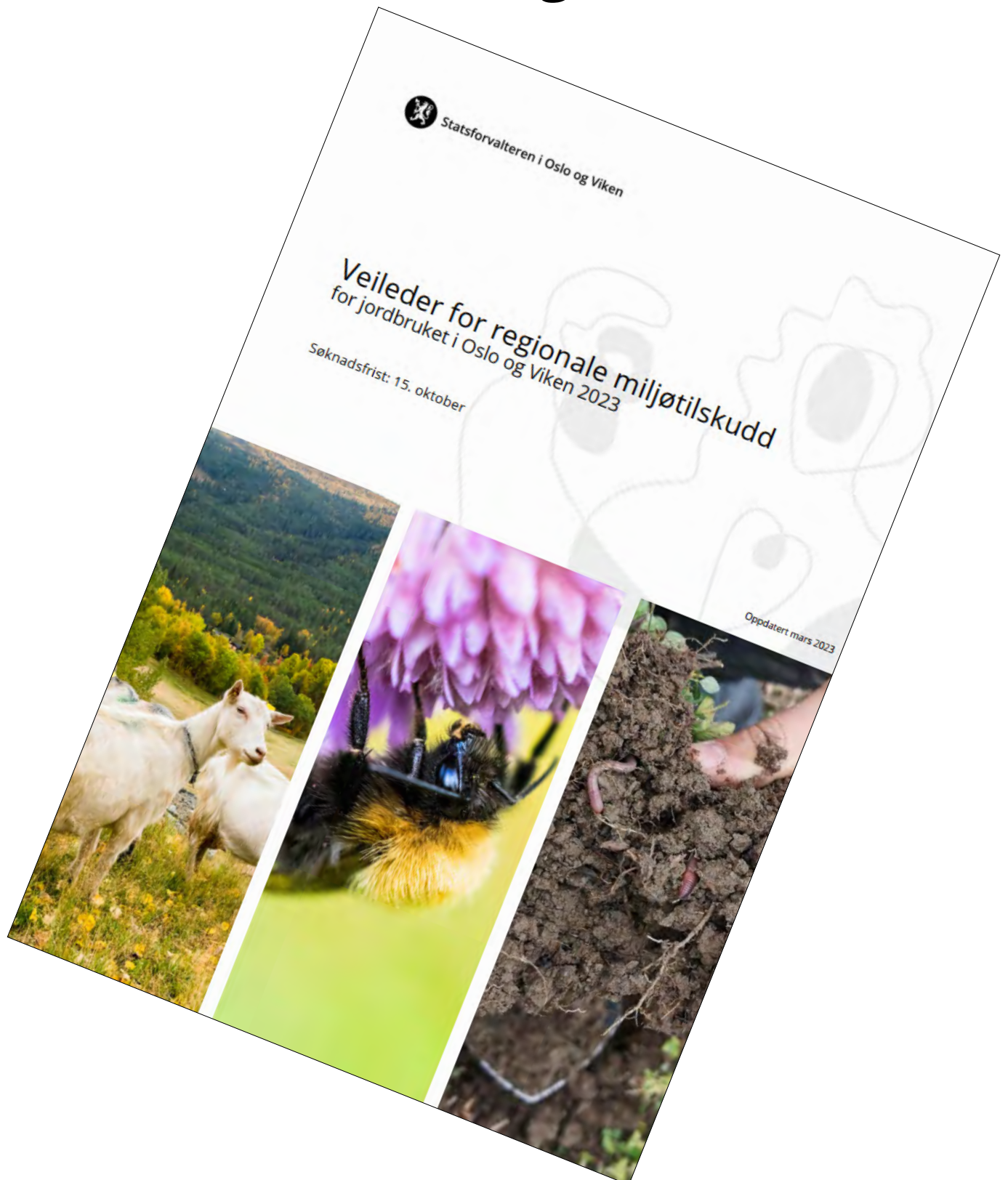
Økonomiske virkemidler på regionalt nivå er i hovedsak regionale miljøtilskudd og klima- og miljøprogrammet.

Lokalt nivå, kommunal forvaltning, har følgende økonomiske virkemidler:

- Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)
- Tilskudd for drenering
- Tilskudd for tiltak i beiteområder
- Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder

Kapittel 6

Regionalt miljøtilskudd for Oslo og Viken

6 Regionalt miljøtilskudd for Oslo og Viken

6.1 Bakgrunn inkl. nasjonale målsettinger med ordningen

Ordningene brukes der det er behov for særskilt miljøinnsats. Tiltakene er knyttet til målene i Nasjonalt miljøprogram og er fordelt på de ni ulike miljøfaglige områdene, som vist under. Tilskuddene er rettighetsbasert, og blir tildelt foretaket etter at tiltaket er utført.

Kulturlandskap: Tiltakene skal bidra til å ivareta det tradisjonelle kulturlandskapet utover det en oppnår gjennom nasjonale ordninger. Drift av bratt areal og drift av beitelag skal bidra til å opprettholde tradisjonell drift, mens beiting og slått av verdifulle jordbrukslandskap skal bidra til å ivareta mer spesielle kulturlandskapsverdier. Åkerholmer og gårdsdammer er særegne landskapselementer i kulturlandskapet som bør søkes ivaretatt, også av hensyn til biologisk mangfold.

Biologisk mangfold: Tiltakene skal bidra til å ivareta utvalgte og trua naturtyper, samt andre biologisk verdifulle arealer i jordbruket. De skal også tilrettelegge for beiting og hekking av fugl på jordbruksarealer.

Kulturmiljøer og kulturminner: Tiltakene skal bidra til å synliggjøre spor i landskapet etter tidligere tiders jordbruksdrift og bosetting, slik som gravminner og rydningsrøyser, samt til å opprettholde tradisjonelle driftsformer som seterdrift.

Friluftsliv og tilgjengelighet: Tiltakene skal bidra til å ivareta allmenhetens tilgang til jordbrukets kulturlandskap ved å holde stier på jordbruksareal åpne.

Avrenning til vann: Formålet med tiltakene er å redusere avrenning av næringsstoffer og partikler til vassdrag og kyst. Tiltakene bidrar til å oppnå målene etter vannforskriften.

Utslipp til luft: Tiltakene skal bidra til å redusere utslipp av ammoniakk og lystgass gjennom miljøvennlige gjødslingsmetoder. Tiltakene kan også være viktige for å redusere avrenning av næringsstoffer til vann.

Plantevern: Tiltakene skal bidra til å redusere bruk av kjemiske plantevernmidler gjennom alternativ ugrasbekjempelse.

Jord og jordhelse: Nytt tema fra 2023. Tiltakene skal bidra til å forbedre jordhelse ved å gjennomføre tiltak som øker moldinnholdet og bedrer jordstrukturen.

Miljøavtale og klimarådgiving: Tiltaket skal bidra til å gi større miljøgevinst ved at foretak gjennomfører en kombinasjon av tiltak som gir god miljøeffekt.

Prioriterte områder for de ulike tiltakene under miljøtemaene ovenfor kommer frem av forskriften.

6.2 Kulturlandskapstiltak og mål for miljøtema 1-5

Statsforvalteren i Oslo og Viken har gjort avgrensningene/prioriteringer i forskriften når det gjelder hvilke områder, arealer, naturtyper etc. som kan søkes tilskudd for. Vi har temakart for kulturlandskap, biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer og avrenning til vann. Forskriften sier om det er noen avgrensninger/prioriteringer for tiltaket.

Et utvalgt avgrensninger/prioriteringer for tiltak under kapittel 1-5 er:

- Fjellområder over vernskoggrensa
- Øyer og holmer langs kysten og i innsjøer (ikke et eget kartlag)
- Ravinebeiter
- Verdifulle kulturlandskap
- Nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket (UKL)
- Kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse (KULA)

Biologisk verdifulle arealer:

- Et utvalg av naturtyper fra NiN og DN håndbok-13, som er klippet mot innmarksbeite.

6.2.1 Landbrukets kulturlandskap

I regionalt miljøprogram 2019-2022 definerte vi hovedutfordringen i Oslo og Viken til å være gjengroing av jordbruksområder og tap av kulturlandskapselementer. Hovedmålene var den gang å bidra til å *holde kulturlandskapet åpent og å bidra til å ivareta særegne kulturlandskapselementer*. Hovedmålet er det samme for perioden 2023-2026.

Tiltakene vi har hatt i inneværende periode er:

- Drift av bratt areal
- Drift av beitelag
- Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark
- Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i utmark
- Slått av verdifulle jordbrukslandskap
- Skjøtsel av gårdsdam

Disse tiltakene er videreført i nasjonal forskriftsmal, med mindre justeringer.

Vi viderefører tiltakene i den regionale forskriften for ny fireårsperiode med mindre justeringer. For å også ivareta de arealene som er under 5 dekar, tas nedre grense for antall dekar som utløser tilskudd. Krav til beitelengde og beitetrykk er presisert i en gjennomgående definisjon i forskriften. Vi mener disse endringene er med på å nå hovedmålet vi setter for perioden 2023-2026.

6.2.2 Biologisk mangfold

I regionalt miljøprogram 2019-2022 definerte vi hovedutfordringen til å være *tap av biologisk mangfold og variasjon i jordbrukslandskapet*. Hovedmålet var den gang å *bevare og legge til rette for biologisk mangfold i et variert jordbrukslandskap*. Hovedmålet har ikke endret seg i løpet av fireårsperioden, og vi viderefører dette.

Tiltakene vi har hatt i inneværende periode er

- Slått av slåttevær og slåttemark
- Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer
- Skjøtsel av styvingstrær
- Soner for pollinerende insekter

Disse tiltakene er videreført i nasjonal forskriftsmal, hvor spesielt tiltaket "soner for pollinerende insekter" er endret.

Vi viderefører tiltakene i forskrift for ny fireårsperiode, men presiserer naturtypene på en annen måte for tiltaket skjøtsel av biologisk verdifulle områder. Når det gjelder "soner for pollinerende insekter" er den utvidet til å gjelde skrinne arealer utenfor jordbruksareal. I tillegg tar vi bort muligheten til å kombinere "soner for pollinerende insekter" med vannmiljøtiltak, for eksempel kantsoner langs vassdrag. Dette er gjerne arealer med næringsrik jord, der det kan være krevende å få opp gode pollinerende soner.

6.2.3 Kulturminner og kulturmiljøer

I regionalt miljøprogram 2019-2022 definerte vi hovedutfordringene til å være *tap av kulturminner og nedgang i antall setre*. Hovedmålene var den gangen å *bidra til å bevare kulturminner og kulturmiljøer og å synliggjøre og øke bevisstheten rundt kulturhistoriske verdier i jordbrukets kulturlandskap*. Hovedmålene videreføres i ny fireårsperiode, da vi mener disse fortsatt er de viktigste i våre områder.

Tiltakene vi har hatt i inneværende periode er

- Drift av seter
- Skjøtsel av enkeltstående automatisk fredede kulturminner
- Skjøtsel av steingjerder, bakkemurer, trekker og alléer

Disse tiltakene er videreført i nasjonal forskriftsmal uten spesielle endringer.

Vi mener det er riktig at disse tiltakene videreføres i ny fireårsperiode. I tillegg foreslås "besøksseter" som nytt tiltak i forskriften, men da som et tillegg for de som allerede oppfyller vilkårene for å få tilskudd til "drift av seter".

6.2.4 Tilgjengelighet og friluftsverdier

Oslo og Viken er den mest befolkede regionen i landet. Det ville derfor ikke vært unaturlig å tilrettelegge mer for «grønn infrastruktur». Samtidig ser vi at økt tilrettelegging også kan ha sine ulemper med tanke på matproduksjon. I dialog med næringsorganisasjonene kom det også opp ulike synspunkter rundt tiltaket i nasjonal meny. Det i sammenheng med en begrenset pott med tilskuddsmidler gjør at vi ikke tar inn dette tiltaket i forskriften i ny fireårsperiode.

6.3 Forurensningstiltak og mål for miljøtema 6-9

De mest intensive jordbruksarealene i Oslo og Viken ligger under marin grense og drenerer til Oslofjorden. Prioritert område for forurensningstiltak i regionalt miljøprogram 2019-2022 videreføres i hovedsak for regionalt miljøprogram 2023-2026. Det vil si:

- Jordbruksareal under marin grense. I tillegg til nedbørsfelt i Jevnaker, Lunner kommuner, der vannforekomstene har dårlig økologisk tilstand og stor påvirkning fra landbruk.
- Områder med regionale miljøkrav
- Flomutsatte områder

6.3.1 Avrenning til vassdrag og kyst

I regionalt miljøprogram 2019-2022 definerte vi hovedutfordringene til å være *erosjon og avrenning av jord, næringsstoffer og plantevernmidler fra jordbruksarealer, jordpakking, redusert humusinnhold, jordstruktur og jordkvalitet.*

Hovedmålet var den gang å *begrense erosjon og avrenning av jord, næringsstoffer og plantevernmidler fra jordbruksarealer for å bidra til god økologisk tilstand i vannforekomstene, og å gjennomføre riktig gjødslingsstrategi i forhold til avling, vekst og driftsform, i tillegg til å forbedre jordkvaliteten.*

Siden den gang har jord og jordhelse blitt eget miljøtema i nasjonalt miljøprogram, og fangvekstordningene har blitt en del av dette miljøtemaet. Hovedutfordringen vår er fortsatt at svært mange vannforekomster påvirkes av avrenning fra jordbruksarealer. Dette gjelder særlig i områder under marin grense. Særlig er nitrogenavrenningen en utfordring for Oslofjorden, men fjorden forurenses også av fosfor, jordpartikler og organisk materiale.

Hovedmålet vårt for perioden 2023-2026 er å begrense erosjon og avrenning av jord, næringsstoffer og plantevernmidler fra jordbruksarealer for å bidra til god økologisk tilstand i vannforekomstene.

Tiltakene vi har hatt i inneværende periode er

- Ingen jordarbeiding om høsten
- Gras på arealer utsatt for flom og erosjon
- Ingen jordarbeiding på flomutsatte arealer
- Direktesådd høstkorn og høstoljevekster
- Fangvekst som underkultur (flyttes til jord og jordhelse)
- Fangvekst sådd etter høsting (flyttes til jord og jordhelse)
- Grasdekte vannveier og grasstriper i åker
- Grasdekt kantsone i åker og Fangdam

Disse tiltakene er videreført i nasjonal forskriftsmal, men de to fangvekst-ordningene er nå flyttet til miljøtema jord og jordhelse. Det er noen endringer i tiltaksklasser, blant annet er det åpnet for å tillate lett høstharving ved direkte-såing av høstkorn og høstoljevekster.

Vi viderefører tiltakene i forskrift for ny fireårsperiode, da vi mener disse er målrettet mot utfordringene vi har. Vi mener det er riktig å ta i bruk begge tiltaksklassene for direktesådd høstkorn og høstoljevekster. Det regionale handlingsrommet for tiltaket "grasdekte kantsoner i åker" oppfatter vi noe snevrere enn tidligere, og området tilskuddet gjelder for i perioden 2023-2026 er under marin grense. I dialogmøte med næringsorganisasjonene med flere, kom det ønske om å ta inn tiltaket "kantsone i eng" i forskriften. Da vil kantsonen mot vassdrag bli værende over tid på arealer med vekstskifte.

6.3.2 Utslipp til luft

I regionalt miljøprogram 2019-2022 definerte vi hovedutfordringene til å være *tap av næringsstoffer (nitrogen, metan, ammoniakk og lystgass) til luft, lavere karbonlagring i jord, og høyt CO₂-utslipp*. Hovedmålet var den gang å *gjennomføre riktig gjødslingsstrategi i forhold til avling, vekst og driftsform, hindre tap av næringsstoffer fra husdyrgjødsel og kunstgjødsel, og mer organisk materiale i jorda*.

Hovedmålet vårt for perioden 2023-2026 er å redusere tap av næringsstoffer fra husdyrgjødsel og kunstgjødsel til luft.

Tiltakene vi har hatt i forskriften i perioden 2019-2022 har vært:

- Nedfelling eller nedlegging av husdyrgjødsel
- Spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange

Disse er videreført i nasjonal meny, men nedlegging eller nedfelling har endret fra å være ett til å bli to separate tiltak. Det er i oppdatert nasjonal meny mulig å bruke fire tiltaksklasser for tiltaket nedlegging av husdyrgjødsel. I vår forskrift vil vi bruke tiltaksklassene nedlegging i voksende kultur ved flere spredninger, nedlegging og nedmolding innen 2 timer i åpen åker og nedlegging og nedmolding innen 18 timer i åpen åker.

For tiltaket nedfelling av husdyrgjødsel er det tre mulige tiltaksklasser. Tiltaksklassene vi tar i bruk er nedfelling i voksende kultur, nedfelling i voksende kultur ved flere spredninger og nedfelling i åpen åker. Spredning av husdyrgjødsel ved bruk av tilførselsslange forutsetter at foretaket har brukt metoden nedlegging eller nedfelling. Tilførselsslange må ha vært brukt ved alle spredninger av husdyrgjødsel på arealet. Vi viderefører tiltakene i forskriften for 2023-2026, men med noen flere tiltaksklasser.

6.3.3 Kjemiske plantevernmidler

I regionalt miljøprogram 2019-2022 definerte vi hovedutfordringen til å være *helse- og miljørisiko ved plantevernmiddelrester på avveie*. Hovedmålene var den gang *redusert bruk av kjemiske plantevernmidler, og å forebygge og hindre at plantevernmiddelrester kommer på avveie*.

Tiltakene vi har hatt i forskriften i perioden 2019-2022 er:

- Ugrasharving i åker
- Ugrasbekjempelse i radkulturer

De er videreført i nasjonal meny, men med endrede titler - "ugrasharving i korn og frøvekster" og "mekanisk ugrasbekjempelse i radkulturer". Disse videreføres i forskriften for 2023-2026.

6.3.4 Jord og jordhelse

Jord og jordhelse er nytt miljøtema fra 2023. Vi har definert hovedutfordringen for jordbruket i Oslo og Viken til å være: *For store tilførsler at lett tilgjengelig nitrogen og for lite tilførsler av karbon til jorda, intensiv jordarbeiding som reduserer karboninnholdet (humus) ytterligere, og tap av jordkarbon som reduserer matjordas produksjonsevne og økosystemtjenester - som klima, biologisk mangfold og avrenning*. Hovedmålet er å forbedre jordhelse ved å gjennomføre tiltak som øker moldinnholdet og bedrer jordstrukturen.

Det finnes tiltak som er mer effektive for å øke karboninnholdet i jord, men bruk av dekkvekster er trolig den sikreste og letteste måten å øke karbonlagring på korn- og grønnsaksarealene våre. Det er viktig å bruke plantearter og sorter som er best tilpasset norske forhold (NIBIO rapport - Muligheter og utfordringer for økt karbonbinding i jordbruksjord, 2019.) Man bør også etterstrebe mest mulig mangfold i fangvekstblandinger. Hver plantearter «fôrer» sin egen jordbiologi. Vi tar derfor inn tiltaket Fangvekster med høy diversitet i forskriften. Dette er et tiltak som forutsetter fangvekst, men kan utløse mer tilskudd for de foretakene som velger å bruke en frøblending med minst tre plantefamilier.

Et annet tiltak som vil ha effekt over tid er bruk av kompost i voksende plantebestand. God kompost øker moldinnholdet i jorda og stimulerer biologisk mangfold i jordsmonnet. Kompost har i perioden 2019-2022 vært mulig via Miljøavtale trinn 2. Bruk av egenprodusert kompost har blitt ett eget tiltak i nasjonal meny,

og vi etablerer den som et eget tiltak i forskriften.

Spredning av biokull er ett annet nytt tiltak i den nasjonale menyen. Denne har vi etter dialog med næringa bestemt oss for å ikke ta med i ny forskrift om regionale miljøtilskudd. Den er foreløpig litt prematur, og vi mener det må veldig høye tilskuddssatser til for å utløse gjennomføring av tiltaket, noe som vil gå på bekostning av andre viktige ordninger. Tiltaket har mye potensiale, og vi kommer derfor til å vurdere det på nytt om fire år når det foreligger mer forskning.

I forskriften vil tiltakene:

- Fangvekster som underkultur,
- Fangvekst sådd etter høsting,
- Fangvekst med høy diversitet og
- Bruk av egenprodusert kompost være mulige tiltak.

6.3.4 Miljøavtale og klimarådgiving

Miljøavtale skal stimulere til at foretak gjennomfører flere miljøtiltak i kombinasjon for en styrket miljøinnsats. I 2019-2022 hadde vi lav oppslutning rundt miljøavtale trinn 1 og trinn 2. Nye tiltak i nasjonal meny erstatter innholdet vi hadde i miljøavtale. Det er ikke aktuelt å videreføre den slik den er i dag, men kan være aktuell med ny innretning. Det er også mulig å kombinere ulike tiltak på samme areal i dag, noe som kan bidra til at vi oppnår styrket miljøinnsats.

Vi har likevel tro på at miljøavtale har noe for seg, og ønsket å bruke den til å stimulere til grønt plantedekke året rundt. Målet var å få flere til å etablere hovedveksten på våren ved å så direkte eller etter lett jordarbeiding, og ved det stimulere til bedre jordhelse. Med lett jordarbeiding (harv/fres) menes inntil 10 cm dybde. Og at det sås fangvekst som underkultur eller etter høsting. Det som skiller trinn 1 og trinn 2, er at det i trinn 2 ikke er tillatt med kjemiske ugrasmidler for å avslutte fangveksten på våren og fangveksten som etableres skal ha høy diversitet. Etter dialog med næringa har vi besluttet å ikke videreføre miljøavtale som et mulig tiltak hos oss i kommende fireårsperiode.

Klimarådgiving kom som nytt tiltak i 2021, og skal være med i alle forskrifter om regionalt miljøtilskudd. Jordbruksavtalepartene bestemte i jordbruksoppgjøret 2022 nasjonale tilskuddssatser for klimarådgiving. Tiltaksklassene som skal brukes er to-til-en rådgiving, en-til-en rådgiving og grupperådgiving. Hovedutfordringen har vært å få foretakene til å gå kurs for å gjennomføre klimatiltak. Hovedmålet for perioden 2023-2026 er å få flere til å gjennomføre kurs som gir foretaket en tiltaksplan.

Kapittel 7

Klima- og miljøprogrammet

7 Klima- og miljøprogrammet

7.1 Bakgrunn

Klima- og miljøprogrammet er en ordning som gir støtte til prosjekter som retter seg mot jordbrukets klima- og miljøutfordringer. De som mottar støtte til prosjekter er primært FoU-organ, rådgivning og ulike organisasjoner. Prosjektene omfatter temaene klimagassutslipp, klimatilpasning, vannmiljø, kulturlandskap, naturmangfold og relaterte utfordringer. Økt kunnskap om utfordringer og tiltak, effektive virkemidler for næringsutøverne, god kunnskapsoverføring fra forskning til praktisk jordbruk og oppdatert rådgiving overfor næringsutøverne er sentrale elementer. Ny kunnskap fra prosjektene skal raskt kunne gjennomføres i praktisk jordbruk. Ordningen forvaltes både nasjonalt og regionalt.

7.2 Målsettinger og prioriterte utfordringer 2023-2026

Statsforvalteren får tildelt årlige midler til klima- og miljøprogrammet. Prioriterte tema for klima- og miljøprogrammet 2023-2026 er listet opp i tabellen nedenfor, og legges til grunn ved behandling av søknader og tildeling av tilskudd i fireårsperioden. Det kan komme føringer om temaer som vi skal prioritere gjennom det årlige tildelingsbrevet til statsforvalterne. Et viktig vilkår for tildeling er at kunnskap fra prosjektet gjøres tilgjengelig for næringsutøverne og raskt gjennomføres i praktisk jordbruk.

Prioriteringer/mål	Aktivitet	Form	Ansvar	Periode
1 Karbonlagring i jord og jordhelse skal være tema på samlinger og møter i næringen i hele Oslo og Viken, med fokus på kunnskapsoverføring fra det økologiske landbruket.	Utredning, utprøving/testing og rådgiving	Møter, nettartikler, markvandring og samlinger	SF i samarbeid med NLR, NIBIO, LMD, m.fl.	2023-2026
2 Øke kunnskapen om plogfri korndyrking, med vekt på høstkorndyrking.	Utredning, utprøving/testing og rådgiving			2023-2026
3 Tilbud om miljørådgivning på foretaksnivå i områder under marin grense der det ennå ikke er regionale miljøkrav.	Støtte rådgiving i kommuner med særlige miljøutfordringer	Videreføre støtte til gratis miljøråd, områder uten miljøkrav	Vannområder	2023-2026
4 Bidra til å spre kunnskap om miljøkravforskriften spesielt og vannmiljøtiltak generelt. Prioriterer områder med regionale miljøkrav.	Veiledning, møter og markvandring	Åpne møter i regi av vannområder og kommuner	Kommuner og vannområder	2023-2026
5 Bidra til kunnskapsutvikling innen økologisk jordbruk blant annet gjennom utredninger, forsøk og utprøvinger av driftsmetoder.	Møter, nettartikler, markvandring og samlinger		SF landbruk i samarbeid med NLR, fylkeskommunene m.fl.	2023-2026
6 Veiledning av tiltak knyttet til pollinerende insekter og lavere forbruk av kjemiske ugrasmidler skal være tema i hele Oslo og Viken.	Møter, nettartikler, markvandring og samlinger		SF landbruk i samarbeid med klima- og miljøvernnavdelingen	2023-2026

Kapittel 8

Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

8 Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) skal fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket. Midlene kan ses i sammenheng med tilskudd til regionale miljøtiltak og midler fra miljøforvaltningen til istandsetting av naturtyper og kulturmiljø, tiltak for pollinerende insekter og fjerning av fremmede skadelige arter. Tiltakene som bidrar til å redusere forurensning under SMIL-ordningen, kan også bidra til bedre agronomisk driftspraksis og tilpasning til klimaendringer. Ordningen er også et viktig klimatilpasningstiltak for å sikre god håndtering av overflatevann og riktig dimensjonering av hydrotekniske anlegg, inkludert fangdammer.

For å få til en helhetlig satsing på miljøtiltak lokalt, skal de fireårige tiltaksstrategiene for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og regionalt miljøtilskudd ses i sammenheng. Regionalt miljøtilskudd skal gjennom tilskudd til årlig skjøtsel og vedlikehold følge opp SMIL-tilskudd til investeringer innvilget av kommunen. Regionalt miljøprogram skal angi retningslinjer for fordelingen av SMIL-midler til kommunene. Statsforvalteren skal også bidra til at kommunene tar en aktiv rolle i prosjektprioriteringene for SMIL og stimulerer til felles satsinger på tvers av kommunegrensene.

Føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategier for bruk av SMIL-midler:

- De kommunale tiltaksstrategiene skal prioritere tilskudd til områder med de største miljøutfordringene og prioritere tiltak som gir god miljøeffekt.
- I henhold til jordbruksavtalen, skal hydrotekniske tiltak prioriteres i leirjordsområdene.
- Det kan i tillegg komme føringer i jordbruksavtalen knyttet til prioritering av både klima, miljø og kulturlandskapstiltak.
- Kommunene er vedtaksmyndighet og skal utarbeide lokale tiltaksstrategier i samråd med landbruksnæringen.

Statsforvalteren fordeler midler til kommunene etter følgende kriterier:

- 60 % av midlene fordeles etter faste kriterier:
  - Jordbruksareal
  - Antall daa planert areal /hydrotekniske utfordringer
- 20 % etter miljøutfordringer
  - Kommunens tiltaksstrategier, der SMIL og RMP sees i sammenheng prioriteres
  - Særlige regionale og nasjonale miljø- og kulturlandskapsutfordring.
  - Helhetlig plan for Oslofjorden/tiltakskort
- 20 % etter aktivitet og måloppnåelse:
  - Gjennomføringsgrad
  - Rapportering og innmeldte behov/planer

Veilederen [Naturmangfoldloven kapittel II – Alminnelige bestemmelser om bærekraftig bruk](#) fra Klima- og miljødepartementet, kan være til støtte i saksbehandling.

Kapittel 9 Drenering

9 Drenering

Godt drenert jord er avgjørende for å kunne øke matproduksjonen i årene som kommer, og viktig for å tilpasse jordbruket til et endret klima med mer nedbør. Drenering bidrar også til å gjøre arealene bedre rustet til perioder med ekstremvær. God dreneringstilstand i jorda motvirker jordpakking, gir lavere risiko for utslipp av lystgass og høyere avlingsnivå.

Retningslinjer for fordelingen av dreneringsmidler til kommunene

Statsforvalteren fordeler midler til kommunene etter følgende kriterier:

- 70 % av midlene fordeles etter faste kriterier:
  - Andel jordbruksareal
- 30 % etter aktivitet:
  - Gjennomføringsgrad
  - Rapportering og innmeldte behov

Kapittel 10
Nasjonalt utvalgte
kulturlandskap i jordbruket

10 Nasjonalt utvalgte kulturlandskap i jordbruket

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket er et utvalg av Norges mest verdifulle kulturlandskap. Områdene er valgt ut fordi de har store biologiske og kulturhistoriske verdier.

I Oslo og Viken har vi sju områder med status "utvalgt kulturlandskap" (UKL). Disse særegne jordbrukslandskapene er skapt av mennesker i samspill med naturen gjennom mange generasjoner. Særpreget i disse områdene kan bare ivaretas gjennom fortsatt drift, skjøtsel og vedlikehold.

Det er kommunen som skal prioritere de tiltakene som er best egnet i området innenfor de rammene som kommer frem av forskriften. Kommunen skal lage forvaltningsplaner for området hvor de beskriver verdier i området, utfordringer, og prioritering av tiltak.

Statsforvalterens landbruksforvaltning er koordinator på regionalt nivå og samarbeider tett med statsforvalterens miljøavdeling og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen og Sametinget. Statsforvalteren følger også med på om aktiviteten i områdene er i tråd med forventningene.

Kapittel 11
Miljøtiltak utenom
støtteordningene i
regionalt miljøprogram

11 Miljøtiltak utenom støtteordningene i regionalt miljøprogram

11.1 Regionale miljøkrav

Nasjonale føringer om vannforvaltning forteller oss at vi har behov for mer forpliktende krav og forsterket innsats mot forurensning fra jordbruk. Ny forskrift for regionale miljøkrav med utvida virkeområder gjelder for fulldyrka jordbruksarealer og driftsformer med erosjonsfare, eller som drenerer dit det er utfordringer med vannmiljømålene, i Oslo og Viken fylker.

Oslo og Viken er per i dag det eneste fylket som har innført forskrifter om regionale miljøkrav i jordbruket. Dette er et virkemiddel som kommer i tillegg til de frivillige tilskuddsordningene, som regionalt miljøtilskudd og SMIL. Målet med de regionale miljøkravene er å styrke den eksisterende tiltaksgjennomføringen og miljøinnsatsen bonden allerede gjør. En av grunnene til at vi må øke tiltaksgjennomføringen, er blant annet at klimaendringene kamuflerer effektene av tiltakene bonden allerede gjør.

Forskriften skal være målrettet, og kravene skal bidra til økt gjennomføring av vannmiljøtiltak, samtidig som de ivaretar hensynet til matproduksjon på en best mulig måte. Innføring av regionale miljøkrav kan påføre bonden en økonomisk og driftsmessig ulempe, og vi forsøker derfor å kompensere for noe av denne ulempen gjennom RMP-tilskudd.

Ny forskrift om regionale miljøkrav for jordbruket i Oslo og Viken var først på høring høsten 2021. Som følge av høringsinnspillene vi fikk inn etter denne høringsrunden, ble forskriften sendt ut på en ny høring, våren 2022. Arbeidet med å vurdere hvilke høringsinnspill som kan tas inn og ikke, er ferdig, og forskriften trådte i kraft 1. januar 2023. Brudd på regionale miljøkrav kan føre til økonomiske sanksjoner, uavhengig av om foretaket søker tilskudd eller ikke

11.2 Nydyrking

Vi er generelt positive til nydyrking da det er en av flere måter å nå det nasjonale målet om å øke norsk matproduksjon på. Statsforvalteren uttaler seg til søknader om godkjenning av plan for nydyrking i saker der tiltaket kan berøre vesentlige natur- og kulturlandskapsverdier jf. § 9 i forskrift om nydyrking. I uttalene skal vi vise til viktigheten av at kommunen gjør vurderinger etter §§ 8-12 i naturmangfoldloven, og at vurderingene kommer fram i kommunens vedtak.

Vi minner også kommunene på forskrift om konsekvensutredninger i saker der dette er aktuelt. Et annet viktig moment er økologisk tilstand i vassdrag, og tiltakets mulige påvirkning på denne. I henhold til vannforskriften skal det ikke tillates tiltak som forringer eller gjør det vanskeligere å nå miljømålet for vannforekomsten.

11.3 Informasjon om miljøvirkemidlene

Vi jobber kontinuerlig for å øke oppslutningen om miljøtiltakene og at riktige miljøtiltak gjennomføres på rett sted. Derfor er informasjon og veiledning om de økonomiske og juridiske miljøvirkemidlene veldig viktig.

Vi bruker flere informasjonskanaler:

- Nettsidene til Statsforvalteren i Oslo og Viken (Temaside "Landbruk og mat" med undermenyer, og tilskudds-, kurs- og konferansekalender)
- Ukentlig informasjonsbrev til landbruksforvaltningen i kommunene
- Facebook (Viken-bonden)
- Kurs/webinarer vi holder for forvaltningen og andre
- Vi deltar på eksterne møter i ulike fora, enten som deltager eller foredragsholder

På nettsiden vår er det en undermeny per miljøvirkemiddel. Det er fast informasjon om de ulike miljøvirkemidlene, veiledningsmateriell og lenker til aktuelle lover og forskrifter med mer.

	Aktivitet	Målgruppe	Form	Ansvar	Periode
Regionalt miljøtilskudd	Informasjon om ordningen	PT-søkere	Veileder, nettside inkl. tilskuddskalender, ofte stilte spørsmål, SMS, informasjonsbrev,	SFOV	Fast informasjon. Ekstra informasjon før våronn, når søknadsomgangen åpner og før søknadsfristen
	Statistikk om oppslutning rundt ordninger	Søkere kommunene m.fl.	Pivot / digital	SFOV	2023-2026
	Gode kartløsninger	Søkere og kommunene	Digitale kart på nettsiden	SFOV	Før søknadsomgangen åpner
	Kompetanseheving	Kommunal landbruksforvaltning	Kurs/webinar	SFOV	Løpende
Spesielle miljøtiltak i jordbruket	Informasjon om ordningen	Kommunal landbruksforvaltning	Nettside, ofte stilte spørsmål	SFOV, hovedansvar kommunene	Løpende
	Kompetanseheving	Kommunal landbruksforvaltning	Kurs / webinar	SFOV	Løpende
Drenering	Informasjon om ordningen	Kommunal landbruksforvaltning	Nettside, ofte stilte spørsmål	SFOV, hovedansvar kommunene	Løpende
	Kompetanseheving	Kommunal landbruksforvaltning	Kurs / webinar	SFOV	Løpende
Klima- og miljøprogrammet	Informasjon om ordningen	Kommunal landbruksforvaltning	Nettside inkl. tilskuddskalender, informasjonsbrev ofte stilte spørsmål	SFOV	Før søknadsfrist
	Kompetanseheving	Kommunal landbruksforvaltning	Kurs / webinar	SFOV	Løpende
Regionale miljøkrav	Informasjon om forskriften	De som omfattes av kravene	Nettside, ofte stilte spørsmål, veileder, saksbehandlerrundskriv	SFOV	Fast informasjon
	Kompetanseheving	Kommunal landbruksforvaltning	Kurs / webinar	SFOV	Løpende
	Kurs/webinar/møter	De som omfattes av kravene, vannområder og kommuner	Foredrag med muligheter for spørsmål	SFOV, hovedansvar kommuner og evt. andre	Mye i 2023, deretter løpende

11.4 Jordvern

Oppdatert nasjonal jordvernstrategi ble vedtatt av Stortinget i 2021. Nasjonalt jordvern- og matproduksjonsmål ble forsterket og har forankring i FNs bærekraftsmål. Dyrka og dyrkbar jord er nødvendig for å sikre nasjonal matforsyning og matberedskap i et langsiktig perspektiv. Kommunen har derfor et særlig ansvar for å unngå tap av dyrka og dyrkbar jord og bidra til økt bærekraftig matproduksjon, slik at nasjonale mål kan nås. Nasjonale føringer for jordvern, klima, klimatilpasning og grønn verdiskaping videreutvikles stadig, og vi venter en oppdatert nasjonal jordvernstrategi i løpet av 2023.

11.5 Produksjonstilskudd (miljøvirkemiddel)

Produksjonstilskudd er en fellesbetegnelse for flere tilskuddsordninger som foretak med husdyr- og/eller planteproduksjon kan søke om, og fungerer som årlig tilskudd til drifta. De aller fleste jordbruksforetakene oppfyller vilkårene for å motta tilskuddet. Produksjonstilskudd er en viktig inntektskilde for jordbruksforetakene.

Formålet med produksjonstilskudd, jf. [forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket](#), § 1, "... er å bidra til et aktivt og bærekraftig jordbruk innenfor de målsettinger Stortinget har trukket opp." Formålene med de enkelte tilskuddene framgår av Prop. 1 S. Generelt er formålene med mange av tilskuddene å styrke inntektene i jordbruket, jamne ut forskjeller i inntektene mellom små og store bruk og kompensere for at de naturgitte forholdene for jordbruksproduksjon er forskjellige rundt i landet. Flere av tilskuddene har også miljøformål.

Tilskudd til dyr på beite

Tilskuddet har som formål å stimulere til pleie av kulturlandskapet og å oppnå god utnytting av utmarksressursene. Tilskuddet er todelt. Det er et tilskudd til dyr på beite, med krav om minimum 16/12 ukers beitetid, avhengig av i hvilken sone foretaket har sitt driftssenter. Den andre delen består av tilskudd til dyr på utmarksbeite, med krav om minimum 5 uker beitetid i utmark. Det samme dyret kan inngå i beregninga av både tilskudd til dyr på beite og tilskudd til dyr på utmarksbeite. De 5 ukene inngår i rammen for minimum 16/12 ukers beitetid.

Tilskuddet utbetales med en sats per dyr på beite og en sats for dyr på utmarksbeite. Satsene er forskjellige avhengig av dyreslag. Tilskudd til dyr på beite utbetales for sau, lam, geit, kje, alpakka, storfe, hjort, hest og lama. Tilskudd til dyr på utmarksbeite utbetales for de samme dyreslag som nevnt foran, unntatt alpakka, hjort og lama.

Kulturlandskapstilskudd

Formålet med tilskuddet er å bidra til å skjøtte, vedlikeholde og utvikle kulturlandskapet gjennom aktiv drift. Tilskuddet utbetales for alt jordbruksareal som foretaket disponerer og driver aktivt innenfor vekstgruppene grovfôr, korn,

potet, grønnsaker, frukt og bær m.m. Satsen per dekar er lik for alt areal.

Det betales ut tilskudd for det grovfôrarealet som foretaket trenger til beite og til produksjon av vinterfôr til de dyra foretaket disponerer, samt til produksjon av grovfôr for eventuelt salg. Størrelsen på tilskuddsberettiget grovfôrareal fastsettes etter normer som går fram av jordbruksavtalen. Ett dekar innmarksbeite teller som 0,6 dekar ved beregningen av arealgrunnlaget for tilskuddet.

Tilskudd til økologisk landbruk

Tilskudd til økologisk landbruk omfatter tilskudd for økologisk husdyrproduksjon og økologiske jordbruksarealer, inkludert produksjoner som er under omlegging til økologisk produksjon. Tilskuddene kommer i tillegg til det ordinære husdyrtilskuddet og arealtilskuddet. Formålet er å stimulere til at en større del av jordbruksproduksjonen er økologisk. Satsene per dyr og per dekar avhenger av dyreslag og vekstgruppe.

Det er et vilkår at produksjonen drives i samsvar med [forskrift 18. mars 2017 nr. 355](#) om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter, akvakulturprodukter, næringsmidler og fôr. Foretakene må være medlem av Debio og underlagt årlig revisjon av produksjonen.

Tilskudd til bevaringsverdige husdyrraser

Ordningen skal bidra til å bevare gamle husdyrraser. Tilskuddet blir gitt per dyr. Satsen avhenger av dyreslag.

For storfe gjelder tilskuddet melkeku, ammeku og okse av minst 7/8 av en av rasene: sidet trønder- og nordlandsfe, østlandsk rødkolle, dølafe, vestlandsk raudkoll, vestlandsk fjordfe eller telemarkfe. Okse må være 12 måneder eller eldre på telledato, og tilskudd for okse gis for inntil 2 okser av samme rase per foretak. Individet må være registrert i Kuregisteret ved Norsk genressurscenter.

Tilskuddet til sau omfatter rasene blæset, dala, fuglestadbrogete, grå trønder, rygja og steigar. Individet må være registrert med låst rasekode i Sauekontrollen.

Tilskuddet utbetales for ammegeit av rasen kystgeit. Individet må være registrert med låst rasekode i Ammegeitkontrollen.

Når det gjelder hester, utbetales tilskuddet for unghest under 3 år av rasene: dølahest, fjordhest og nordlandshest/lyngshest. Individet må være stambokført (rasegodkjent) og ha fått utstedt hestepass.

Bildebruk:

Forside:

Demonstrasjon grøftemaskin, ugrasharving og steingjerde – Foto Svein Skøien
Geiter på beite i Leveld i Ål, jordvernplakat i åker, humle på rødknapp, kurs i energieffektiv traktorkjøring
– Foto Statsforvalteren i Oslo og Viken.

Meitemark i jord. Foto NLR.

Illustrasjon FNs bærekraftsmål

s. 5 – Meitemark i jord. Foto NLR

s. 7 – Jord i hender. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

s. 13 – Humle på rødknapp. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

s. 25 – Landbruksplast som forsøpling. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

s. 27 – Grasdekt vannvei. Foto: Svein Skøien

s. 37 – Direktesådde fangvekster. Foto: NLR

s. 39 – Fjellandbruk i Uvdal, Buskerud. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

s. 42 – Drenering i Røyken. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

s. 44 – Slått på Bøensætre, Aremark. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

s. 46 – Fra kurs i energieffektiv traktorkjøring. Foto: Statsforvalteren i Oslo og Viken

Statsforvalteren i Oslo og Viken

STATSFORVALTEREN I OSLO OG VIKEN
Postboks 325, 1502 Moss | sfovpost@statsforvalteren.no | www.statsforvalteren.no

